

JÁTEK A SZÁMOKKAL

A megyei könyvtárak a statisztika tükrében

SZINAINÉ LÁSZLÓ ZSUZSA

Általánosan ismert a mondás, mely szerint háromféle hazugság létezik: a szándékos, az akaratlan és – a statisztika. Vagy Moldova vasutasának szavaival élve: „...a statisztika olyan, mint a bikini: sok mindent megmutathat, de a legfontosabb dolgokat el kell hogy takarja, mert kitör a botrány.”¹ Úgy tűnik, a lényeg felfedezése miatti botránytól egyre kevésbé félünk, az elmúlt időszakban a könyvtári szaksajtó tanúsága szerint is sokan nyúltak a statisztikai adatokhoz, hogy értékelésük, átcsoportosításuk, összekapcsolásuk, vagy egyszerűen más nézőpontból való vizsgálatuk révén újabb és újabb szempontokra világítsanak rá, a helyzetmegismeréshez egyre újabb adalékokat szolgáltatassanak, vagy egyszerűen csak elgondolkodásra, s talán tettekre sarkalljanak.

A KMK Könyvtártechnológiai Osztálya 1979-ben felmérést készített azzal a céllal, hogy a megyei könyvtárak helyzetét, szervezetét, ellátottságát és lehetőségeik kihasználtságát jobban szemügyre vehesse (az 1978-as év adatai alapján). Mivel a felmérés adathalmaza mind az adatszolgáltatók, mind a feldolgozók számára eleve „kimerítőnek” ígérkezett, a felesleges kérdezősködést és válaszadást kívántuk eleve elkerülni, az értékelést akartuk előzetes vizsgálódással megkönnyíteni, ezért fordultunk első lépésként, a kérdőívek szétküldésével egyidőben, a rendelkezésünkre álló, publikált statisztikai adatokhoz.² Azóta beérkeztek a válaszok is, feldolgozásuk és értékelésük folyamatban van. Ám számunkra az előzetes játszadozás is érdekesnek, olykor meghökkentőnek, de több szempontból is tanulságosnak tűnt. Tanulságosnak elsősorban azért, mert nézetünk szerint lehetőséget nyújtott a helyzet bizonyos fokú megítélésére, némi összehasonlításra; másodsorban pedig azért, mert egyaránt rávilágított a statisztikai adatok alkalmazásának hasznosságára és veszélyességére is. Az értékelésben érintettek szűk köre, megyei könyvtáraink megkapták az elemzés anyagát (mely egyébként a KMK Szakkönyvtárban bárki számára hozzáférhető), de reméljük, hogy addig is, míg a pontosabb, árnyaltabb kép közzétételére sor kerülhet, mások is szívesen tallóznak statisztikai játékunk adatai, sorai között.

Előzetes vizsgálódásunk, elemzésünk, s lényegében felmérésünk célja is az volt, hogy a lehetőségekhez képest pontos helyzetképet nyerjünk, megismerjük az adottságokat, feltételeket, s amennyire a számok alapján ez lehetséges, a teljesítményeket, illetve a kettő közti kapcsolatot, összefüggést. Ezért néztünk elsőként utána annak, hogyan is áll a könyvtárügy költségvetésbeni helye, súlya, támogatottsága.

A könyvtárügy helye az ország költségvetésében

1978-ban Magyarországon közművelődési és sport-kiadásokra a nemzeti jövedelem 1,24%-át fordították.³ Ennek megoszlása:

Közművelődési intézmények és feladatok	4 399 mill.Ft	69,5%
ebből: rádió, TV	2 275 mill.Ft	35,9%
<i>könyvtárak</i>	614 mill.Ft	9,7%
művelődési otthonok	483 mill.Ft	7,6%
múzeumok	348 mill.Ft	5,5%
Művészeti intézmények és feladatok	598 mill.Ft	9,5%
ebből: színház és szabadtéri színpad	370 mill.Ft	5,5%
zenei intézmények	166 mill.Ft	2,6%
Sportlétesítmények és feladatok	791 mill.Ft	12,5%
Kulturális támogatás	539 mill.Ft	8,5%
Összesen	6 327 mill.Ft	100,0%

Hogy az összeg, mely a könyvtárak rendelkezésére áll, sok, vagy kevés, hogy mit jelent a nemzeti jövedelem 1,24%-ból 9,7%-kal részesülni, önmagában aligha dönthető el. Mi, könyvtárosok, minden bizonnyal keveselljük. Különösen akkor, s ez talán indokolt is, ha szemügyre vesszük pl. az 1960-as adatokat (amikor a nemzeti jövedelemnek csupán 0,65%-át fordították közművelődési és sport-kiadásokra), s azt látjuk, hogy miközben az egész terület támogatása 661,82%-ra nőtt, a könyvtárakra fordított összegek csak 495,16%-ra emelkedtek, tehát jóval elmaradtak a terület egészének fejlődésétől. A közművelődés egészének kiadásaiból pedig az ország könyvtárai 1960-ban még 13%-kal, 1970-ben már 9,9%-kal, míg 1978-ban csak 9,7%-kal, láthatóan csökkenő arányban részesülnek.

Aligha vállalkozna rá bárki, hogy rámutasson pusztán ezen adatok és ismeretek alapján, mennyiben vagyunk esetleg mi magunk is hibásak csökkenő súlyarányunkban. De ha egyáltalán felmerül, hogy igen, az részben bizonyára lehetőségeink kihasználatlanságával magyarázható.

De lépünk tovább az országos adatoktól a helyiek, megyei könyvtáraink adatsorai felé.

Településnagyság és könyvtár – az abszolút számok

Magyei könyvtárainkat székhelyük népességének csökkenő nagyságrendje szerint rendeztük. Elemzésünk során a TEKE² adatai mellett (az adatok részletezésétől itt – bízva a kiadvány közismertségében, vagy buzdítva kézbevitelére – eltekintünk) néhány kiegészítő adattal is élünk. Ezek: a megye népességszáma (KSH-Évkönyv) és a könyvtárlátogatók száma (Statisztikai Tájékoztató). A kiegészítésnél elgondolásunk a következő, bár bizonnyal vitatható volt. Jelen sorok írójában felmerült egy – több közvetlen kolléga által is szentségtörésnek tartott – szörnyű gondolat: egyáltalán mi is az a megyei könyvtár? Egyszerűen egy-egy nagy, főleg közművelődési könyvtár egy-egy megye területén,

Rangsor az abszolút számok alapján

városok a település nagysága szerint	megye népessége	alapterület	főoglalkozású dolgozók száma	állomány-gyáratipási keret	leltárba vett kötetek	helyi állomány	beiratkozott olvasók	kölcsönzött kötetek	látogatók száma	gyermekolvasók	gyermek-kölcsönzés	összesített sorrend
1. Miskolc	2.	1.	1.	2.	3.	2.	1.	1.	2.	1.	1.	1.
2. Debrecen	5.	11.	9.	19.	18.	13.	10.	11.	15.	14.	11.	12.
3. Szeged	6.	8.	2.	8.	7.	1.	3.	7.	1.	16.	9.	3.
4. Pécs	8.	15.	12.	7.	15.	8.	17.	16.	18.	-	-	14.
5. Győr	11.	2.	10/11.	3.x	1.	4.	6.	5.	6.	12.	16.	4.
6. Székesfehérvár	12.	6.	8.	9.	17.	7.	13.	13.	12.	13.	14.	11.
7. Kecskemét	4.	17.	13/16.	4.x	5.	10.	11.	9.	5.	7.	5.	7/8.
8. Nyíregyháza	3.	3.	5.	12.	2.	9.	5.	8.	14.	6.	12.	5.
9. Szombathely	16.	4.	3/4.	1.	4.	3.	2.	2.	3.	3.	2.	2.
10. Szolnok	7.	12.	3/4.	14.	6.	5.	8.	15.	8.	2.	8.	7/8.
11. Tatabánya	15.	7.	13/16.	5.	16.	16.	12.	14.	16.	11.	10.	15.
12. Kaposvár	13.	5.	6.	13.	10.	6.	4.	4.	7.	5.	3.	6.
13. Békéscsaba	9.	13.	19.	11.x	19.	12.	15.	12.	11.	4.	4.	13.
14. Eger	14.	16.	7.	17.	8.	15.	14.	17.	10.	15.	13.	16.
15. Veszprém	10.	10.	10/11.	15.x	14.	18.	9.	6.	4.	9.	6.	10.
16. Zalaegerszeg	17.	9.	17.	10.	12.	11.	7.	3.	9.	8.	7.	9.
17. Salgótarján	19.	14.	18.	6.x	11.	14.	16.	10.	13.	18.	18.	17.
18. Szekszárd	18.	18.	13/16.	16.x	9.	17.	8.	18.	17.	10.	15.	18.
19. Szentendre	1.	19.	13/16.	18.	13.	19.	19.	19.	19.	17.	17.	19.

1. sz. tábla

vagy több annál? Érezteti-e hatását a megye egészére (módszertani tevékenységétől eltekintve)? Vagy szűkítve a kört: a város, melyben működését kifejti, mennyiben gazdag-szik tőle? Nyilvánvaló, hogy ezekre a kételyekre pusztán a számadatok alapján nem lehet választ kapni, de a könyvtár helyéről, súlyáról valamit ezek is mondanak. Ezért vettük hát figyelembe a megye össz-lakosságának nagyságát is a város lakossága mellett, valamint a kettő arányát is. A másik kiegészítő adat indoka: meggyőződésünk, hogy ma már nem lehet értékelni egy könyvtár tevékenységét pusztán a beiratkozott olvasók és a kölcsön-zések számának ismeretében. Köztudott, hogy változnak a könyvtárhasználati szokások, egyre többen keresik fel egy-egy információért, s nem olvasmányért a könyvtárat. S bízva abban, hogy ezt meg is tehetik, tehát, hogy könyvtáraink eléggé nyitottak és rugalmasak, nem követelnek feltétlenül beiratkozást állományuk, információkincsük használatáért, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a könyvtárlátogatók számának adatát. Sajnálatos, hogy a könyvtári statisztika ezt a központi könyvtár adatainál nem regisztrálja, de még szeren-cse, hogy az adat más forrásból beszerezhető.

Az adatokat rangsoroltuk, „értékeltük”. Azt mondtuk, a legtöbb a legjobb, tehát az első, míg nyilvánvalóan a legkevesebb a legrosszabb, az utolsó. Természetesen ez nem minősítés, de valamiféle nagyságrendi besorolást azért lehetővé tesz. Így alakult ki az abszolút számok rangsorai alapján a sorrend, melyet *1. sz. táblánk* szemléltet. Feltétle-nül figyelemre méltónak tartjuk a sorrendek erős szórtságát. „Legegységesebbnek” az első (s egyben legnagyobb városunk), s az utolsó (a legkisebb település) „helyezett” adatai tekinthetők. Az adottságok és a teljesítmények ingadozása egy-egy könyvtár sor-rendiségi adatai között arra hívják fel a figyelmet, hogy az abszolút számok alapján, vagy azok sorrendiségét figyelembe véve, elhamarkodott dolog lenne meghatározni egy adott könyvtár helyzetét, lehetőségeit. S ez egyben a statisztika felhasználásának egyik veszély-forrására is figyelmeztet, az abszolút számok fetiszizálásának, túlértékelésének veszélyére.

Fejlődési ütem 1975–1978

Éppen a fentiekből kiindulva, hogy ti. milyen keveset mondanak önmagukban az abszolút számok, első lépésként a fejlődés ütemét kíséreltük meg szemügyre venni, igen rövid időszakra, csupán 1975-höz viszonyítva. Elsősorban azokra az adatokra koncent-ráltunk, melyek könyvtáraink produktivitását tükrözhetik, így a megye népessége alakulá-sának vizsgálatától itt eltekintettünk, a városokat változatlanul a település nagyságrendje szerint rendeztük. Kétféle rangsort számítottunk, a TEKE adatai alapján és a látogatók számának növekedési indexével (ill. az alapján számított rangsorral) kiegészítettet (*2. sz. tábla*). Mint látható, mindössze hat könyvtár van, melynek „helyezésén” nem változtatott a látogatók számában beállott módosulás figyelembevétele, s ennek alapján, úgy vélem, igencsak elgondolkozhatnánk a már felvetett kérdésen, nem kellene-e a köz-ponti könyvtárak statisztikai adatai közé felvenni a látogatók számának regisztrálását is, annál is inkább, mivel ez — legalábbis a megyei könyvtárak számára — nem jelentene újabb adatszolgáltatást.

Rangsor a fejlődési ütem vizsgálata alapján

Városok a település nagysága szerint	székhely népessége	alapterület	főogl. dolgozók száma	all. gyarapítási keret	leltárba vett kötetek	helyi állomány	olvasók	köcs. kötet	gyermek-olvasók	gyermek-köcs.	RANGSOR I. TEKE	látogatók	RANGSOR II. + látogatók száma
1. Miskolc	16.	X	16.	17.	13.	5.	10.	19.	11.	10.	17.	9.	17.
2. Debrecen	9.	X	12/14.	6.	6.	7.	15.	12.	13.	7.	12.	12.	11.
3. Szeged	14.	3.	1.	19.	19.	12.	5.	6.	-	-	10.	7.	8/9.
4. Pécs	17.	X	9.	2.	4.	18.	9.	8.	-	-	11.	6.	8/9.
5. Győr	10.	2.	19.	7.	3.	3.	2.	5.	-	-	4.	2.	2.
6. Székesfehérvár	2.	5.	5.	10.	15/16.	8.	19.	16.	15.	13.	13.	13.	14.
7. Kecskemét	12.	1.	3/4.	5.	8.	11.	13.	18.	9.	14.	8.	16.	10.
8. Nyíregyháza	4.	X	17.	9.	1.	1.	3.	3.	3.	2.	2.	3.	1.
9. Szombathely	7.	4.	12/14.	3.	5.	9.	4.	4.	8.	3.	3.	15.	4/5.
10. Szolnok	15.	19.	12/14.	12.	14.	16.	12.	17.	7.	5.	18.	12.	18.
11. Tatabánya	19.	X.	8.	4.	9.	14/15.	11.	9.	6.	4.	9.	19.	12.
12. Kaposvár	11.	X.	7.	14.	17.	14/15.	14.	15.	14.	9.	16.	8.	16.
13. Békéscsaba	18.	X.	18.	18.	18.	6.	16.	11.	10.	8.	19.	17.	19.
14. Eger	5.	18.	2.	8.	2.	2.	8.	2.	2.	-	1.	10.	3.
15. Veszprém	1.	X.	10.	15.	11.	17.	17.	13.	12.	6.	15.	4.	13.
16. Zalaegerszeg	6.	7.	11.	11.	12.	4.	7.	7.	4.	1.	5.	5.	4/5.
17. Salgótarján	13.	8.	6.	1.	15/16.	13.	18.	10.	16.	11.	14.	14.	15.
18. Szekszárd	3.	X.	3/4.	16.	7.	10.	6.	14.	5.	12.	7.	11.	7.
19. Szentendre	8.	6.	15.	13.	10.	19.	1.	1.	1.	-	6.	1.	6.

(Az épületadatoknál elhelyezett X értelmű: a könyvtár alapterületében változás nem történt, ezzel az érintett könyvtárak a 9-17. helyen állnak.)

Noha igen rövid időszak fejlődését vizsgáljuk, a fejlődési indexek alapján számított rangsoroknak az abszolút számok sorrendjével való összevetése arra hívhatja fel a figyelmet, s erről nem is árt, ha nem feledkezünk meg, hogy egy-egy gyorsabb fejlődés, feltételjavulás még nem elegendő a könyvtár kialakult helyzetének alapvető, minden szempontból való megváltoztatásához. Különösen jól látszik ez a rohamos fejlődést mutató Eger vagy Nyíregyháza nagyságrendi elhelyezkedésén, vagy akár a szentendrei könyvtár „bejاراتódását” igen jól érzékeltető %-adatok csupán közepes helyezést biztosító súlyán. Nyilvánvaló, hogy egy új könyvtárápület átadásával a könyvtár feltételrendszere alapvetően megváltozik, bizonyos abszolút ismérvei (alapterület, általában a főfoglalkozású dolgozók száma, a gyarapítási keret) számottevően „megugranak”. Az egyéb adatok komoly változásához, s főleg az addigi „sorrendről” való lényeges elmozduláshoz azonban már a könyvtárosok tudatos, tervszerű munkájára van szükség, amit azonban a statisztikai adatok tükrében mérni nem tudunk, csupán az eredmények alapján feltételezni.

Még valami szembetűnő a fejlődési adatok vizsgálatakor, nevezetesen az, hogy mennyire nincs összefüggés egy-egy könyvtárnál a különféle feltételek javulásában. Egy kiragadott példa: Győr. A legtöbb rovatnál a fejlődési ütem rangsorát tekintve előkelő helyet foglal el, látogatók számát tekintve 2, az olvasók számának növekedését tekintve ugyancsak 2, kölcsönzési adatai alapján az 5, alapterületének növekedését nézve ismét a 2. helyen áll, s ugyanakkor a főfoglalkozású dolgozók számának növekedését vizsgálva az utolsó, noha nyilvánvaló, hogy az egyéb tényezők növekedésével a munka színvonala csak a létszám legalább hasonló arányú növelésével lenne biztosítható. (Igaz, ellenkező példákat is találhat, aki figyelmesebben tallóz a számok között.)

Megeye – város ellátása

Visszatérve a már említett renitens gondolathoz: mérhető-e egy megeyei könyvtár súlya megeyéje, városa egésze szempontjából? Már az abszolút számok vizsgálatakor láthattuk, hogy a megeyék és székhelyeik nagyságrendi helye nem feltétlenül azonos, olyannyira nem, hogy sorrendiségük egyetlen esetben sem egyező. (A kirívó, és végképp nem jellemző példa legnagyobb megeyénk, Pest, és a Pest Megeyei Könyvtár székhelye, Szentendre, a legkisebb a vizsgált városok között.) Ami azonban végképp nem elhanyagolható a megeyei könyvtárak feltételeinek megítélése szempontjából, a város lakosságának nagyságrendje a megeye egész lakosságához viszonyítva. Természetes, hogy az a megeye-székhely, mely a megeye lakosságának legnagyobb %-arányát mondhatja lakosának, könyvtárával elvileg koncentráltabban, közvetlenül a legnagyobb befolyást gyakorolhatja megeyéje egészére, kulturális-művelődési szokásaira, mint az ellenkező helyzetben levő. A legmagasabb ez a százalékarány Baranya megeyében, ahol a megeye lakosságának 37,5%-a él a megeyeszékhelyen (most csupán emlékeztetőül: az abszolút számok alapján Pécs a 14. helyen áll!), a legalacsonyabb Pest megeyében.

Tisztában vagyunk vele, hogy számításaink elvont meditáción alapulnak, hiszen egyetlen megeyei könyvtártól sem várható el, hogy egymaga ellássa (fiókkönyvtári adatokat sem vettünk figyelembe) városát, egész megeyéről nem is szólva, s játékkunk

során kikapcsoltuk az ellátási rendszer egész létét. Nem vettük figyelembe az eltérő kulturális hátteret, a társintézmények, oktatási intézmények létét vagy hiányát, s nem számoltunk azzal a tényezővel sem, hogy bizonyos megyeszékhelyeken jól kiépített városi könyvtári hálózat is működik, ami mind feladataiban, mind szolgáltatásaiban, ellátási kötelezettségeiben erősen módosítja a megyei könyvtár helyzetét. Azt sem kutattuk jelen esetben, mekkora hálózattal kell szakmai-módszertani szempontból is foglalkoznia a könyvtárnak. Bármennyire fikció eredményei is így a számok, súlyarányt feltétlenül mutatnak, azt tehát, hogy a megye, a város könyvtári ellátásában a központi könyvtár e g y m a g a mit, mennyit képes adni.

A megye, illetve a város ellátását vizsgálva az eddigiekben is alkalmazott statisztikai adatokat vetítettük ki a lakosság számához viszonyítva, s így állapítottunk meg egy nagyságrendi sorrendet (3. sz. tábla). Az adatok soronkénti verbalizálása helyett csupán néhány – szerintünk figyelemre méltó – dologra hívnánk fel a figyelmet. Nyíregyháza, mely fejlődési ütemét vizsgálva az első helyen állt, a nagy ütemű fejlődés ellenére is a megyeellátásban csupán a 14. helyet foglalja el, felfejlődéséhez tehát az abszolút számok kielégítő helyezése ellenére további időre és munkára van szükség. Baranya megye helyzetéről már szóltunk, így érthető, hogy a megyeszékhely lakosságának magas százalék-aránya ellenére feltételeinek elégtelensége miatt csupán a 16. helyet éri el a megye ellátása szempontjából. Az egész ellátás-vizsgálat fiktív jellege ellenére előzetes elképzelésként jogosnak tűnt az a feltételezés, hogy a beiratkozott olvasók, ill. a könyvtárlátogatók számának a megye népességéhez való viszonyításakor eleve előnyben lesznek a megyelakosságot legnagyobb mértékben koncentráló városok könyvtárai. Érdemes megnézni, szinte kivétel, ahol ez a feltételezés valóban érvényesül. Magyarázatot nem tudunk adni, egy-egy helyen nyilvánvaló, hogy jól működő városi könyvtári hálózatot vagy átlag alatti működési feltételeket kell látnunk a háttérben, ám ez a jelenségen nem változtat, a könyvtár súlyát, még így, a fikció szintjén sem növeli.

A legmeghökkenőbbnek, a legtanulságosabbnak a városellátás vizsgálatának eredményei tűnnek, bár ha jól belegondolunk, az eredmény logikusnak látszik. Szombathelyet kivételnek – igen pozitív kivételnek tekintve valamennyi rangsora alapján – véve, a kis népességszámú települések könyvtárai kerülnek az élbolyba, teljesen függetlenül abszolút számaik sorrendjétől, tehát feltételeik relatív milyenségétől. Ennek az eredménynek pozitív és negatív következtetései egyaránt lehetnek. Ami talán pozitív: noha a nagyobb városok – bár ez így, főként Debrecen miatt erős általánosítás – abszolút adataik alapján jobban ellátottak, a lakossághoz viszonyítva talán mégsem elegendő mértékben, tehát a további fejlesztés még itt is, az imponáló számszerűség ellenére is indokolt. Még durvábban – s ez talán átvezet a nem is annyira negatív, inkább veszélyes következtetéshez: a feltételei alapján abszolút első helyen álló Miskolc arányait tekintve kevesebb emberre hat közvetlenül, mint a rossz feltételekkel rendelkező Szekszárd. S itt a veszély! Ebből ugyanis egy percig sem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy a kisebb megyeszékhelyek könyvtárai megfelelő körülmények között működnek, inkább azt kell végiggondolnunk –, az érvényben lévő normatívák, ellátási irányszámok ismeretében –, hogy ha valóban a mai igényeknek megfelelő, korszerű lehetőségeik lennének, éppen ezek a könyvtárak mennyivel többet tehetnének a feltehetőleg amúgy is kisebb

megye ellátottsága

város ellátottsága

Össz.

városok a település nagysága szerint	város lakossága a megye %-ban	sortrend	kötet/megye lakossága	gyarap. Ft/megye lak.	olvásó/megye lakossága	látogató/megye lakossága	m ² /megye lakossága	főogl. dolg./megye lakoss.	megye ellátottsági sorrend	kötet/város lakossága	gyarap. Ft/város lakoss.	olvásó/város lakossága	látogató/város lakossága	m ² /város lak.	főogl. dolg./város lakoss.	város ellátottsági sorrend	ellátottság összesen
1. Miskolc	25,0	6.	14.	14.	9.	10.	3.	13.	10.	17.	16.	14.	13.	8.	15.	15.	14.
2. Debrecen	34,0	3.	18.	16.	16.	17.	17.	16.	18.	19.	19.	18.	18.	19.	19.	19.	19.
3. Szeged	37,0	2.	1.	5.	5.	1.	10.	8.	5.	11.	18.	17.	4.	17.	17.	16.	11-12.
4. Pécs	37,5	1.	12.	17.	17.	18.	16.	14.	16.	18.	17.	19.	19.	18.	18.	18.	18.
5. Győr	27,5	4.	5.	7.	7.	8.	1.	11.	6.	13.	13.	15.	14.	4.	16.	13.	8.
6. Székesfehérvár	22,6	7.	10.	14.	14.	12.	9.	10.	11.	15.	15.	16.	15.	12.	13.	17.	16.
7. Kecskemét	16,0	14.	17.	18.	18.	9.	18.	18.	17.	16.	9.	13.	9.	16.	14.	14.	17.
8. Nyíregyháza	15,9	15.	16.	13.	13.	16.	4.	15.	14.	14.	14.	10.	16.	1.	10.	10.	13.
9. Szombathely	27,2	5.	2.	1.	1.	2.	2.	1.	1.	4.	4.	4.	3.	3.	6.	3.	1.
10. Szolnok	16,1	13.	8.	11.	11.	11.	15.	6.	12.	6.	12.	8.	12.	15.	4.	9.	11-12.
11. Tatabánya	22,2	8.	9.	6.	6.	15.	7.	9.	8.	12.	6.	11.	17.	10.	11.	11/2.	9.
12. Kaposvár	19,2	10.	7.	3.	3.	6.	5.	4.	4.	8.	11.	6.	10.	5.	7.	7.	5.
13. Békéscsaba	14,5	16.	13.	15.	13.	13.	14.	17.	15.	10.	8.	12.	11.	14.	12.	11/2.	15.
14. Eger	16,2	12.	11.	10.	10.	7.	13.	5.	9.	9.	10.	9.	8.	13.	5.	8.	6.
15. Veszprém	11,5	18.	15.	12.	12.	3.	12.	12.	13.	7.	7.	3.	1.	9.	3.	5.	7.
16. Zalaegerszeg	18,5	11.	3.	2.	2.	4.	6.	7.	2/3.	3.	5.	1.	5.	6.	8.	4.	2.
17. Salgótarján	20,0	9.	4.	4.	4.	5.	8.	3.	2/3.	5.	3.	7.	7.	11.	9.	6.	3.
18. Szekszárd	11,7	17.	6.	8.	8.	14.	11.	2.	7.	2.	2.	2.	6.	7.	2.	2.	4.
19. Szentendre	1,6	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	1.	1.	5.	2.	2.	1.	1.	10.

3. sz. tábla

kulturális háttérrel rendelkező megyeszékhelyek – s közvetve az egész megye – művelődési lehetőségeinek javításáért, kulturális színvonalának fokozásáért.

Ennek az ellátás-elemzésnek a félreérthető, félremagyarázható eredménye talán önmagában is indokolja, hogy tovább kellett lépünk a viszonyszámok vizsgálata terén, s meg kellett vizsgálnunk immár konkrét adatokhoz (olvasók, látogatók száma) viszonyítva megyei könyvtáraink helyzetét, színvonalát.

Az olvasók és a könyvtárlátogatók helyzete, ellátottsága

Tisztában vagyunk azzal, hogy a statisztikai adatok alapján nem áll módunkban a könyvtár munkájának színvonalát, hagyományos könyvtári funkcióin túlmenő tevékenységeit, szolgáltatásainak mennyiségét és értékét mérni, értékelni, ezért meg kell elégednünk az érdemi munka olvasó-könyvtárlátogató szempontjaira való leszűkítésével. Természetesen nem tudjuk mérni a könyvtári terek hangulatát, kollégáink munkatílusát, felkészültségét, az állomány összetételét, értékét sem, csupán azt, amit a statisztika számunkra lehetővé tesz: az adatok olvasókra, könyvtárlátogatókra kivetített értékét, illetve ezek egymáshoz való viszonyát (4. sz. tábla).

A soronkénti szöveges elemzés helyett ez esetben is inkább néhány érdekes vonásra hívnánk fel a figyelmet. Az egyik: a szinte elenyésző egyezés a kétféle ellátottsági rangsor között. Ez annál is inkább feltűnő, mivel olykor az olvasók és látogatók abszolút száma szerint alig-alig van eltérés a besorolásban. Mégis csak a számadatok abszolút nagyságával magyarázhatjuk az ellátásbeli különbözőségeket, illetve bizonyos fokig magyarázható lenne a látogatók/olvasók arányának a vizsgálata révén. Ez utóbbinál viszont azt is tudnunk kellene – s a statisztika erről nem ad információt –, hogy mennyire nyitott egy-egy könyvtár, vagyis ismernünk kellene a könyvtár használati szokásait, hogy tisztában legyünk azzal, valóban az állomány használatának eltérő formái vagy a könyvtárhasználat intenzitása indokolja a számadatok és arányaik alakulását, vagy egy adminisztratív intézkedés, mely jelentkezhet a beiratkozáshoz kötött könyvtárhasználatban éppúgy, mint a kölcsönzési lehetőségek korlátozásában.

A másik érdekesség: noha az olvasók és látogatók abszolút száma szerinti sorrend részes az abszolút számok rangsorának kialakulásában, az abszolút számok szerinti sorrend, mely lényegében a feltételek „helyezését” mutatja, alig-alig mutat egyezést a könyvtár tényleges használóinak ellátottságát jelző rangsorokkal. Az első helyen szereplő Miskolc például olvasói ellátásában a 11., a könyvtárlátogatókéban a 14. helyet foglalja el, míg a feltételeiben utolsó helyen álló Szentendre az olvasók ellátásában az első, látogatói kiszolgálásában a 4/5. helyre kerül. Úgy érezzük azonban, hogy ez utóbbi számítások mégis közelebb vihetnek bennünket a lényeghez: ti. a könyvtárhasználók minél színvonalasabb ellátása feltételeinek kutatásához. Többször szóltunk már az abszolút számok túlértékelésének veszélyéről, talán ehhez adnak ezek az ellátási sorok újabb érveket.

Részben szándékosan, részben akaratlanul is kevésre sikerült az elemzés értékelése. Szándékosan, terjedelmi okok miatt, s abban bízva, akit a téma mélyebben érdekel, a táblák tanulmányozása során levonja a megfelelő következtetéseket. Akaratlanul, mert

Rangsor az olvasók és a könyvtárlátogatók ellátottsága alapján

Olvasók ellátottsága

Látogatók ellátottsága

Városok a település nagysága szerint	Olvasók ellátottsága										Látogatók ellátottsága				
	abszolút szám sort.	állomány/olvasó	köcs. kötet/olvasó	alapter./olvasó	gyarap. keret/olvasó	főogl. dolg./olvasó	RANGSOR 2. (-absz. sz.)	absz. sz. sorrendje	állomány/látogató	alapter./látogató	gyarap. keret/látogató	főogl. dolg./látogató	RANGSOR 2. (-absz. sz.)		
1. Miskolc	1.	17.	2.	3.	15.	17.	11.	2.	18.	4.	17.	14.	14.		
2. Debrecen	10.	13.	12.	17.	18.	7.	18.	15.	8.	11.	11.	7.	8.		
3. Szeged	3.	1.	17.	15.	16.	8.	13/14	1.	16.	19.	19.	19.	19.		
4. Pécs	17.	3.	13.	12.	5.	6.	4.	18.	1.	2.	2.	2.	1.		
5. Győr	6.	6.	10.	1.	6.x	18.	5.	6.	7.	6.x	6.x	12.	6.		
6. Székesfehérvár	13.	5.	11.	4.	9.	5.	2.	12.	9.	8.	8.	7.	7.		
7. Kecskemét	11.	10.	7.	19.	2.x	13.	10.	5.	14.	12.x	12.x	18.	17.		
8. Nyíregyháza	5.	18.	16.	2.	17.	11.	16/17	14.	6.	7.	4.	3.	3.		
9. Szombathely	2.	12.	3.	8.	10.	16.	8.	3.	17.	13.	13.	16.	15.		
10. Szolnok	8.	7.	18.	18.	14.	3.	15.	8.	5.	15.	6.	6.	11.		
11. Tatabánya	12.	14.	14.	7.	3.	12.	9.	16.	3.	1.	1.	5.	2.		
12. Kaposvár	4.	16.	8.	6.	19.	15.	16/17	7.	10.	14.	10.	10.	9.		
13. Békéscsaba	15.	8.	6.	11.	8.x	14.	7.	11.	12.	9.x	15.	13.	13.		
14. Eger	14.	11.	15.	16.	11.	4.	13/14	10.	15.	16.	9.	16.	16.		
15. Veszprém	9.	19.	9.	14.	13.	10.	19.	4.	19.	18.	17.	17.	18.		
16. Zalaegerszeg	7.	15.	1.	9.	12.	19.	12.	9.	13.	10.	13.	12.	12.		
17. Salgótarján	16.	9.	4.	10.	4.x	9.	3.	13.	11.	5.x	11.	10.	10.		
18. Szekszárd	18.	4.	19.	13.	7.x	2.	6.	7.	2.	4.x	3.	4/5	4/5		
19. Szentendre	19.	2.	5.	5.	1.	1.	1.	19.	4.	3.	1.	4/5	4/5		

4. sz. tábla

**Abszolút számok a különféle statisztikai források alapján
1975**

városok a tépülés betűrendjében	lakossága a város	alapterület m ²	főfoglalkozású dolgozók száma	állománygyarapítás Ft-összege	letárba vett kötetek	helyi állomány kötet	betartkozott olvasók össz.	kölcsönzött kötet összesen	betartkozott 14 éven aluli olvasók	14 éven aluliak kölcsönzése kötet	könyvtárlátogatók száma
1. Békéscsaba	56 079	990	36	711 845	10 293	103 710	6 525	162 880	2 300	55 544	87 627
2. Debrecen	155 122	1 007	46	233 270	6 322	105 391	7 867	175 798	1 336	35 485	68 814
3. Eger	45 229	1 180	39	346 456	6 687	86 540	5 822	42 677	128	-	83 734
4. Győr	100 065	2 432	49	631 300	11 982	143 251	5 672	155 735	-	-	40 339
5. Kaposvár	58 507	2 120	48	504 135	12 514	146 656	10 049	251 758	2 227	64 035	86 656
6. Kecskemét	77 484	373	35	441 079	12 803	125 908	7 392	234 011	1 872	83 104	140 585
7. Miskolc	172 952	4 800	79	972 466	17 911	181 325	14 180	722 303	3 001	76 166	174 137
8. Nyíregyháza	72 674	3 400	56	429 558	8 312	89 339	6 103	83 726	947	17 912	36 073
9. Pécs	145 307	900	39	280 718	6 524	145 860	5 346	111 344	-	-	38 284
10. Salgótarján	40 001	920	31	270 000	11 815	122 285	6 306	174 397	450	4 852	74 706
11. Szeged	145 413	1 090	48	971 557	28 129	303 649	7 737	138 080	-	-	287 065
12. Székesfehérvár	72 490	1 370	43	477 144	10 508	120 423	7 303	177 258	1 538	36 155	79 165
13. Szekszárd	24 201	750	35	450 000	8 046	101 808	4 320	86 105	1 335	24 403	47 629
14. Szentendre	12 744	462	39	415 840	9 179	78 009	605	14 053	45	-	9 491
15. Szolnok	61 418	1 950	61	478 627	12 843	166 908	8 572	194 580	2 292	40 860	102 270
16. Szombathely	64 745	2 518	62	695 623	17 686	181 938	11 703	354 688	2 533	75 491	164 837
17. Tatabánya	65 130	1 545	37	416 416	7 884	109 739	6 675	137 288	1 367	28 933	69 209
18. Veszprém	35 158	1 160	43	477 662	9 250	108 052	8 328	198 363	1 678	45 557	95 571
19. Zalaegerszeg	39 176	1 415	35	513 152	9 730	106 209	7 286	228 098	872	24 572	61 517

Abszolút számok a különféle statisztikai források alapján
1978

városok a települések betűrendjében	megye népessége (KSH)	város népessége (TEKE)	Könyvtár alapterülete m ²	főoglalkozású dolgozók száma	Állománygyarapítás Ft-összege (x-eltőlönítellen)	leltárba vett kötetek száma	helyi állomány (kötet)	beiratkozott olvasók száma	beiratkozott 14 éven aluli olvasó	kölcsönzött kötetek száma	14 éven aluliak által kölcsönzött kötetek száma	Könyvtárlátogatók száma (Egyet.Szám.Közp.)	Város lakossága a megye lakosságának %-ban
1. Békéscsaba	432 300	62 784	990	35	535 105x	9 895	144 219	6 680	2 580	168 476	57 068	80 510	14,5
2. Debrecen	550 600	187 103	1 007	49	407 517	10 125	142 657	8 078	1 425	179 407	37 642	69 576	34,0
3. Eger	346 800	56 676	899	51	437 890	13 444	132 314	7 001	1 230	135 103	32 403	84 266	16,3
4. Győr	431 100	118 858	3 880	47	828 295x	23 553	215 552	9 628	1 490	227 801	21 681	101 996	27,5
5. Kaposvár	361 000	69 399	2 120	54	513 770	12 593	174 346	10 371	2 234	250 736	65 029	92 477	19,2
6. Kecskemét	571 900	91 700	797	41	773 320x	18 807	154 974	7 636	2 104	185 764	54 168	133 237	16,0
7. Miskolc	799 100	199 901	4 800	81	913 035	21 412	255 052	16 363	3 280	556 315	74 788	185 470	25,0
8. Nyíregyháza	573 500	91 362	3 400	56	532 614	21 678	157 535	10 203	2 175	193 270	36 664	73 205	15,9
9. Pécs	435 100	163 100	900	43	588 205	11 324	162 663	6 225	-	136 827	-	43 563	37,5
10. Salgótarján	235 900	47 091	924	36	616 704x	12 272	133 692	6 236	357	180 941	4 549	73 880	20,0
11. Szeged	461 200	170 355	1 470	66	583 442	14 183	364 855	11 000	1 176	198 222	38 464	317 195	37,0
12. Székesfehérvár	422 500	95 683	1 632	50	548 700	10 909	163 626	7 107	1 428	165 036	30 298	80 016	22,6
13. Szekszárd	261 300	30 705	750	41	451 315x	12 874	129 542	5 468	1 743	86 190	22 436	48 243	11,7
14. Szentendre	977 200	15 453	534	41	429 820	12 067	79 873	2 497	899	64 970	19 312	36 077	1,6
15. Szolnok	445 200	71 863	1 007	65	505 604	15 253	198 391	8 890	2 755	159 847	49 211	91 715	16,1
16. Szombathely	282 600	76 884	2 518	65	926 685	21 189	222 959	12 587	2 597	376 935	70 601	161 756	27,2
17. Tatabánya	321 300	71 424	1 545	41	758 296	11 191	130 460	7 614	1 660	160 746	38 119	54 091	22,2
18. Veszprém	432 200	49 952	1 160	47	485 134	11 993	126 136	8 448	1 803	201 502	51 692	143 039	11,5
19. Zalaegerszeg	264 800	49 081	1 465	38	545 303	12 231	150 596	8 891	1 815	302 324	51 537	84 864	18,5

Mutatósámok az abszolút számok alapján
1978

	Ellátottság				olvásó-arány %		látogató-arány %		olvasók a látogatók %-ban	kölcsonzött kötet/olvasó (olvasói érdeklődés)	Beszerzési kvóta				Ft/beszerzett kötet (Beszerzési kötetállagár)	kölcsonzött kötet/beszerzett kötet (kopásindex)	Alapter. ellátotts. kihasználts.				Kötet/m ² (tárolási index)
	kötet/megye lakossága	kötet/látogató	kötet/könyvtár-betrátkozott olvasók	kötet/látogató	olvasók/megye lakossága %	olvasók/város lakossága %	látogatók/megye lakossága %	látogatók/város lakossága %			beszerzési kötet/megye lakossága	beszerzési kötet/város lakossága	beszerzési kötet/betrátkozott olvasók	beszerzési kötet/könyvtárlátogatók			17,03	14,8	1,230	145,7	
1. Békéscsaba	0,33	2,29	21,59	1,791	1,54	10,64	18,62	128,23	8,3	25,22	1,24	8,52	80,11	6,65	54,08	17,03	0,23	1,57	14,8	1,230	145,7
2. Debrecen	0,26	0,76	17,66	2,050	1,47	4,32	12,64	37,19	11,6	22,21	0,74	2,18	50,45	5,86	40,25	17,72	0,18	0,54	12,4	1,449	141,7
3. Eger	0,38	2,33	18,90	1,570	2,02	12,35	24,30	148,68	8,3	19,30	1,26	7,73	62,55	5,20	32,57	10,05	0,26	1,58	12,8	1,066	147,2
4. Győr	0,50	1,81	22,39	2,113	2,23	8,10	23,66	85,81	9,4	23,66	1,92	6,97	86,03	8,12	35,17	9,67	0,90	3,19	40,4	3,803	55,5
5. Kaposvár	0,48	2,51	16,81	1,885	2,87	14,94	25,62	133,25	11,2	24,18	1,42	7,40	49,54	5,56	40,80	19,91	0,59	3,05	20,4	2,291	82,2
6. Kecskemét	0,27	1,69	20,30	1,163	1,34	8,33	23,30	145,30	5,7	24,33	1,35	8,43	101,27	5,80	41,12	9,88	0,14	0,87	10,5	0,598	194,5
7. Miskolc	0,32	1,28	15,59	1,375	2,05	8,19	23,21	92,78	8,8	33,99	1,14	4,57	55,80	4,92	42,6	25,98	0,60	2,40	29,3	2,588	53,1
8. Nyíregyháza	0,27	1,72	15,44	2,152	1,78	11,17	12,76	80,13	13,9	18,94	0,93	5,83	52,20	7,28	24,6	8,92	0,59	3,72	33,3	4,645	45,4
9. Pécs	0,37	1,00	26,13	3,734	1,43	3,82	10,01	26,71	14,3	21,98	1,35	3,61	94,49	13,50	51,94	12,08	0,21	0,55	14,5	2,069	180,7
10. Salgótarján	0,57	2,84	21,44	1,810	2,64	13,24	31,32	156,88	8,4	29,02	2,61	13,10	98,89	8,35	50,25	14,74	0,39	1,96	14,9	1,250	214,3
11. Szeged	0,79	2,14	33,17	1,150	2,39	6,46	68,77	186,20	3,5	18,02	1,27	3,42	53,04	1,84	41,14	13,98	0,32	0,86	13,4	0,463	248,2
12. Székesfehérvár	0,39	1,72	23,02	2,045	1,68	7,43	18,94	83,63	8,9	23,22	1,30	5,73	77,21	6,87	50,30	15,13	0,39	1,71	23,0	2,04	100,2
13. Szekszárd	0,49	4,22	23,69	2,685	2,09	17,81	18,46	157,12	11,3	15,76	1,73	14,70	82,54	9,36	35,06	6,69	0,29	2,44	13,9	1,556	172,7
14. Szentendre	0,08	5,17	31,99	2,214	0,26	16,16	3,69	233,46	6,9	26,02	0,44	27,81	172,13	11,91	35,62	5,38	0,05	3,47	21,4	1,479	149,6
15. Szolnok	0,44	2,76	22,32	2,163	2,00	12,37	20,60	127,62	9,7	17,89	1,14	7,04	56,87	5,51	33,15	10,48	0,23	1,40	11,3	1,098	197,0
16. Szombathely	0,78	2,89	17,71	1,378	4,45	16,37	57,24	210,39	7,8	29,95	3,28	12,05	73,62	5,73	43,73	17,79	0,89	3,27	19,9	1,557	88,5
17. Tatabánya	0,41	1,82	17,13	2,412	2,37	10,66	16,84	75,73	14,1	21,11	2,36	10,62	99,59	14,02	67,76	14,36	0,48	2,16	20,3	2,86	84,4
18. Veszprém	0,29	2,52	14,93	0,881	1,95	16,91	33,10	286,35	5,9	23,85	1,12	9,71	57,43	3,39	40,45	16,80	0,27	2,32	13,8	0,81	108,74
19. Zalaegerszeg	0,57	3,07	16,94	1,775	3,36	18,12	32,05	172,91	10,5	34,00	2,06	11,11	61,33	6,43	44,58	24,72	0,55	2,98	16,4	1,728	102,8

Fejlődési index
1975–1978

városok a település belsőjében	város lakossága	alapterület	foglalkozású dolgozók	gyarapítási keret	lejárta vett kötet	helyi állomány	betárolt olvasók	kölcsonzött kötet	betárolt gyermek- olvasók	gyermek- kölcsonzés	könyvtár- látogatók
1. Békéscsaba	111,9	100,0	97,2	75,1	96,1	139,1	102,3	103,4	112,1	102,7	91,87
2. Debrecen	120,6	100,0	106,5	174,7	160,1	136,8	102,7	102,0	106,6	106,1	101,11
3. Eger	125,3	76,2	130,7	126,4	201,0	152,9	120,2	316,5	960,9	-	100,64
4. Győr	118,7	159,5	95,9	131,2	196,5	150,4	169,7	146,2	-	-	252,85
5. Kaposvár	118,6	100,0	112,5	101,9	100,6	118,9	103,2	99,6	100,3	101,5	106,72
6. Kecskemét	118,3	213,6	117,1	175,3	146,9	123,1	103,3	79,3	112,4	65,1	94,77
7. Miskolc	115,6	100,0	102,5	93,9	119,5	140,6	115,4	77,0	109,3	98,2	106,51
8. Nyíregyháza	125,7	100,0	100,0	124,0	260,1	176,3	167,2	230,8	229,6	204,6	202,94
9. Pécs	112,2	100,0	110,2	209,5	173,5	111,5	116,4	122,9	-	-	113,79
10. Salgótarján	117,7	100,4	116,1	297,9	103,8	109,3	98,9	103,7	79,3	93,7	98,89
11. Szeged	117,1	134,8	137,5	60,0	50,4	120,1	142,1	143,5	-	-	110,50
12. Székesfehérvár	132,0	119,1	116,2	115,0	103,8	135,8	97,3	93,1	92,8	83,8	101,07
13. Szekszárd	126,8	100,0	117,1	100,3	160,0	127,2	126,5	100,1	130,5	91,9	101,29
14. Szentendre	121,2	115,5	105,1	103,3	131,4	102,3	412,7	462,3	1 997,7	-	380,12
15. Szolnok	117,0	51,6	106,5	105,6	118,7	118,8	103,7	82,1	120,2	120,4	89,68
16. Szombathely	125,1	129,1	106,5	193,6	165,0	133,5	146,8	193,7	113,3	172,7	98,13
17. Tatabánya	109,6	100,0	110,8	182,1	141,9	118,9	114,0	117,1	121,4	131,7	78,16
18. Veszprém	142,0	100,0	109,3	101,5	129,6	116,7	101,4	101,6	107,4	113,4	149,67
19. Zalaegerszeg	125,2	103,5	108,5	106,2	125,7	141,8	122,0	132,5	208,1	209,7	137,95

a számok segítségével, melyek a publikált statisztikák alapján rendelkezésünkre állnak, lényegében elég keveset tudunk egy-egy könyvtárról ahhoz, hogy munkája valóban értékelhetővé váljék. Elég talán arra hivatkozni, hogy elemzésünk során pl. a főfoglalkozású dolgozók számával dolgoztunk, miközben nem tudjuk, hány könyvtáros van közöttük, milyen végzettséggel, milyen feladatmegosztásban dolgoznak; ismerjük az év során leltárba vett kötetek számát, de semmit nem tudunk annak összetételéről, nemcsak színvonaláról, arról sem, hány féleséget rejt a megadott kötettség. És ezzel alig említettünk néhányat a még felkutatásra és elemzésre váró szempontok közül, melyek egy részére felmérésünk értékelésével remélhetőleg választ tudunk majd adni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. MOLDOVA György: Akit a mozdony füstje megcsapott. Bp. Szépirodalmi Kiadó, 1977. 155.p.
2. Településeink könyvtári ellátása (TEKE). A tanácsi és szakszervezeti könyvtárak statisztikai adatai. 1978. [Közread. az] OSZK KMK. Bp. NPI, 1979. 52 p.
KSH Statisztikai Évkönyv 1978.
Statisztikai Tájékoztató. Közművelődési Könyvtárak. 1978. Bp. Egyetemi Számítóközpont, 1979. 88 p.
3. KSH Statisztikai Évkönyv 1978. Bp. KSH. 1979. 459.p.

Unesco .— 1266 negyedrést oldalon jelent meg az Unesco 1978–1979. évi statisztikai évkönyve. A szervezethez tartozó 206 ország és autonóm terület oktatás- és művelődésügyére (ezen belül könyvtárügyére), kutatási-fejlesztési tevékenységére vonatkozó adatokat közli; táblázatainak szövege három (angol, francia, spanyol) nyelvű.

